

## ЕКСПОРТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У науковій праці наведено результати узагальнень дії експортного контролю як інструменту зовнішньоекономічної політики держави. Мета статті – навести результати узагальнень щодо сутності експортного контролю як об'єкта економічного дослідження та інструмента зовнішньоекономічної політики держави. Вказано, що експортний контроль як суспільне явище ґрунтується на складному поєднанні та протиріччях економічних інтересів, а як механізм – є складною управлінською та організаційно-економічною процедурою. Доведено, що експортний контроль, якщо його сприймати як сукупність обмежувальних норм, суттєво впливає на показники виробничої та фінансової діяльності підприємств, що займаються виробництвом і постачанням товарів та послуг військового призначення. З цієї точки зору експортний контроль слід розглядати як фактор, що здатен впливати на конкурентну позицію підприємств, які функціонують у ринковому середовищі як господарюючі суб'єкти, а також на показники зовнішньоекономічної діяльності національного господарства. Зроблено висновок, що експортний контроль представляє інтерес як явище, в якому реалізується функціональне призначення певного суспільного процесу, зокрема у сфері економічних відносин в частині виробництва та реалізації (споживання) певних товарів і послуг, причому наслідки цього процесу можуть бути оцінені у грошових (вартісних) показниках. Експортний контроль як інструмент зовнішньоекономічної політики держави стосується лише порівняно невеликої групи товарів і послуг (товарів та послуг, які мають військове призначення або можуть бути використані у військових цілях), на які розповсюджуються міжнародні та національні обмеження. Практичне значення отриманих результатів полягає у визначенні експортного контролю як важливої складової режиму міжнародної безпеки, що здатен суттєво впливати на динаміку і показники економічної діяльності, міжнародної торгівлі, інвестиційної активності. Наукова новизна дослідження полягає у припущенні, що посилення обмежень у сфері експортного контролю (встановлення заборон, розширення списків товарів, запровадження додаткових адміністративних процедур тощо) призводить до гальмування економічної активності. І навпаки, пом'якшення обмежень здатне призвести до стимулювання економічної активності. Тому використання експортного контролю як інструменту зовнішньоекономічної діяльності має бути досить «обережним», враховувати геополітичні, військові, економічні аспекти. Подальші дослідження будуть спрямовані на оцінювання впливу змін режиму експортного контролю на динаміку експортної активності.

**Ключові слова:** контроль, експортний контроль, економічне дослідження, управління, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічна політика.

### ВСТУП

**Постановка проблеми.** В сучасній економічній літературі панує думка, що експорт здатен підвищити економічний добробут країни. Справді, завдяки експорту у країні базування підтримується виробництво певних економічних благ (відповідно – підтримуються зайнятість та інвестиційна активність) і забезпечується надходження доходу від іноземних покупців. Своєю чергою, до бюджету країни базування надходять податкові платежі.

Але на практиці існують випадки, коли необхідне обмеження експорту. Як правило, рішення про обмеження експорту може ухвалюватися у випадку, якщо експорт певного економічного блага може зашкодити національним інтересам. Приміром, обмеження експорту мають місце, коли держава базування не має достатнього обсягу певного економічного ресурсу, аби підтримувати певний обсяг експорту або забезпечити потреби внутрішнього ринку у цьому ресурсі (так, Україна обмежує експорт зернових з метою забезпечення достатніх запасів власного виробництва). Існують випадки, коли експорт обмежується на виконання міжнародних зобов'язань держави (наприклад, у випадку запровадження компетентною міжнародною або національною

організацією санкцій щодо країни, яка порушила норми міжнародного права або взяті на себе зобов'язання). Також обмеження експорту можливе, якщо йдеться про економічні активи (товари, послуги, технології, інформацію) військового та подвійного призначення. Вважається, що такі активи, у випадку їхнього використання неконтрольованими отримувачами, можуть нанести шкоду глобальному миру або призвести до загострення тероризму.

Таким чином виник феномен експортного контролю – як ідея нормативного (законодавчого) обмеження «небажаного» експорту певних активів, якщо використання цих активів іншими країнами каталізує ризики глобальної безпеки.

У той же час в економічній літературі майже немає розвідок з питань побудови організаційно-економічних механізмів експортного контролю, висвітлення економічної сутності експортного контролю як інструмента зовнішньоекономічної політики держави, технологій експортного контролю з урахуванням сучасних змін геоекономічної ситуації. Тому доцільно провести дослідження, що спрямовані на з'ясування сутності експортного контролю, як інструмента зовнішньоекономічної політики держави.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У економічній літературі майже не представлено

публікацій з питань організації експортного контролю, визначення економічної сутності експортного контролю як інструмента зовнішньоекономічної політики держави. Окремі узагальнення організаційного та управлінсько-правового характеру наведено у посібнику за редакцією О. М. Гришуткіна [1]. Розуміння економічної сутності експортного контролю також наводиться у тритомнику «Економічна енциклопедія» (відповідальний редактор С. В. Мочерний) [3] та у окремих публікаціях, розміщених у мережі Інтернет [2; 4]. Процедури експортного контролю регламентовано також законодавством України [5]. Проте вказані джерела не розкривають змісту експортного контролю як інструменту зовнішньоекономічної політики держави.

**Мета статті (постановка завдання).** Мета статті – навести результати узагальнень щодо розуміння експортного контролю як об'єкта економічного дослідження та інструменту зовнішньоекономічної політики держави.

## РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Експортний контроль, як управлінська технологія, встановлюється та регламентується нормами права [2]. Джерелом правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є, в першу чергу, акти міжнародного законодавства (міжнародні договори й угоди), що ратифіковані державою в установленому порядку. Специфічним джерелом міжнародно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є звичай міжнародної торгівлі. Також у практиці міжнародно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності використовуються форми типових контрактів, які можуть використовуватися суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при здійсненні певних стандартних операцій [6, с. 30-42].

У практиці регулювання зовнішньоекономічної діяльності існують непоодинокі випадки ухвалення міжнародних нормативно-правових актів, що спрямовані на заборону або суттєве обмеження економічної діяльності суб'єктів такої діяльності [7, с. 245]. Вказане «обмежувальне» регулювання оформлюється, як правило, за допомогою міжнародних договорів та угод.

Особливу групу міжнародно-правових джерел, які забороняють або суттєво обмежують зовнішньоекономічну активність суб'єктів господарювання, є наднаціональні нормативно-правові акти у сфері експортного контролю [4]. У цих актах встановлені (визначені) правові норми, що забороняють або обмежують певні економічні операції (продаж, поставку, транзит, обмін тощо) економічних активів (товарів, послуг, технологій, ноу-хау, комерційної інформації тощо) військового або подвійного призначення.

Наднаціональні нормативно-правові акти у сфері експортного контролю спрямовані на практичну реалізацію міжнародної політики експортного контролю, ключовими завданнями якої є обмеження розповсюдження у світі зброї масового ураження, у першу чергу ядерної, бактеріологічної, хімічної зброї,

боротьба з міжнародним тероризмом, підтримка глобального миру та стабільності, забезпечення міжнародного контролю над переміщенням товарів та послуг військового та подвійного призначення тощо [2; 4].

Однак слід розуміти, що норми наднаціональних нормативно-правових актів (Конвенцій, договорів, угод) у сфері зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі щодо експортного контролю, розповсюджуються лише на ті держави та їхніх суб'єктів (підприємств, підприємств), які приєдналися до відповідних нормативно-правових актів. Іншими словами, держава лише у тому випадку зобов'язана виконувати вимоги, що містяться у закріплених міжнародно-правовими документами нормах права, коли вона ратифікувала відповідний документ, тобто добровільно його визнала, взяла зобов'язання виконувати та здійснила необхідні «внутрішні» процедури (ратифікацію). Приміром, в Україні будь-який міжнародний договір лише тоді виконується та набуває силу акту внутрішнього законодавства, коли буде, у відповідності до встановленої процедури, ратифікований Верховною Радою та підписаний Президентом України.

Відтак, можемо зробити важливий висновок, що норми наднаціональних нормативно-правових актів (Конвенцій, договорів, угод) у сфері зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі щодо експортного контролю, діють не «загально», а «вибірково» – лише у певних країнах [6, с. 52]. У сфері експортного контролю ухвалено кілька наднаціональних нормативно-правових актів, і відповідно у різних країнах діють різні акти. Окрім того, у кожній країні склалася різна «комбінація» чинних для неї нормативно-правових актів наднаціонального рівня.

Національними джерелами регулювання зовнішньоекономічної діяльності є акти національного законодавства. У першу чергу, слід згадати нормативно-правові акти, що регулюють загальні засади економічної діяльності (приміром, в Україні це Цивільний, Господарський та Митний Кодекси). У багатьох країнах у сфері зовнішньоекономічної діяльності ухвалені і діють також «специфічні» нормативно-правові акти – тобто ті нормативно-правові акти, які регулюють певну сферу такої діяльності. Приміром, нормативно-правові акти у сфері експортного контролю є «специфічними», оскільки вони встановлюють правила та процедури переміщення через державний і митний кордони не усіх економічних активів, а лише тих, що мають військове або подвійне призначення. В Україні діє Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [5].

У законодавстві України експортний контроль визначається як комплекс заходів з контролю за міжнародними передачами товарів, їх використанням юридичною чи фізичною особою, що здійснюється центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, та іншими державними органами з метою забезпечення захисту інтересів національної безпеки і

відповідно до міжнародних зобов'язань України [5].

Вказане визначення є правовим (нормативним), оскільки сформульовано та внесено до нормативно-правового акту законодавцем з метою врегулювання специфічних суспільних відносин (відносин у певній сфері правового регулювання). Іншими словами, вказане визначення застосовується одночасно як норма та джерело права в певних правових ситуаціях. В ньому з урахуванням міжнародних зобов'язань держави віддзеркалено концептуальне бачення уповноваженого органу державної влади (парламенту) про зміст, призначення та механізм експортного контролю.

Як об'єкт економічного дослідження експортний контроль можна визначити наступним чином: «Експортний контроль – це управлінський та організаційно-економічний механізм контролю за міжнародним переміщенням економічних активів (товарів, робіт, послуг, технологій, об'єктів інтелектуальної власності, інформації та ін.) військового або подвійного призначення відповідно до міжнародних зобов'язань та вимог законодавства».

Отже, як організаційно-економічний механізм експортний контроль можна і доцільно вивчати в системі економічних параметрів. Серед цих параметрів, зокрема, можемо назвати наступні: загальний обсяг витрат на підтримку функціонування системи експортного контролю; економічна результативність експортного контролю; середній розмір витрат на реалізацію контрольного заходу у сфері експортного контролю; обсяг коштів, отриманих внаслідок надання адміністративних послуг у сфері експортного контролю; обсяг доходу, отриманих внаслідок ліцензування та акредитації певних видів діяльності у сфері експортного контролю; обсяг експортних поставок, дозволених органами експортного контролю тощо.

Зовнішньоекономічна політика держави реалізується через певні методи та інструменти, тобто специфічні методичні прийоми і важелі, що використовуються уповноваженими органами державної влади задля стимулювання або обмеження певних видів зовнішньоекономічної діяльності з метою вирішення специфічних економічних та організаційно-управлінських завдань [6, с. 18].

Усі методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності умовно поділяються на тарифні (тарифно-податкові) і нетарифні (організаційно-розпорядчі) [7, с. 247]. Тарифні методи проявляються у використанні тарифних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності. На практиці реалізація тарифних методів полягає у маніпулюванні митом або митними ставками.

В сучасній економіці набувають усе більшого поширення нетарифні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Інколи ці методи ще називають організаційно-адміністративними, оскільки їхнє застосування, як правило, не надає учасникам зовнішньоекономічної діяльності можливості вибору моделі поведінки. Поширення застосування нетарифних методів регулювання є закономірним наслідком глобалізації економіки, «стирання» економічних кордонів, поширення міжнародної

міграції капіталу, транснаціоналізації виробництва.

Нетарифні методи регулювання реалізуються за допомогою таких основних інструментів [8, с. 156]:

- кількісні обмеження (контингентування, квотування та ліцензування),
- «добровільні» обмеження експорту,
- приховані методи торговельної політики (технічні бар'єри, які проявляються у вимогах до дотримання національних стандартів, санітарно-гігієнічних норм, вимог законодавства про захист прав споживачів, специфічної упаковки та маркування, виконання ускладнених митних формальностей, отримання сертифікатів якості тощо; виконання ускладнених процедур у окремих сферах: державні закупівлі, будівництво, фінансове посередництво, окремі види виробництва; наявність вимог щодо вмісту вітчизняних комплектуючих тощо),
- фінансові методи торгівельної політики (субсидії, кредитування, демпінг),
- адміністративно-імперативні методи регулювання (норми міжнародного права, міжнародні договори та угоди, торгівельні договори, правові режими).

На нашу думку, інструменти експортного контролю відносяться до групи нетарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Вимоги у сфері експортного контролю є імперативними і не передбачають можливостей широкої самостійності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

У чому полягає об'єктивна необхідність експортного контролю як інструменту зовнішньоекономічної політики держави? Перш за все – у розумінні доцільності заборони або обмеження поставок окремих товарів та зброї, у першу чергу, зброї та інших засобів масового ураження (зокрема, небезпечних речовин) до країн, які не здатні унеможливити використання цих товарів та зброї відповідно до норм міжнародного права.

Втім, у багатьох випадках заборона або обмеження експорту на основі дії правил та процедур експортного контролю має суто економічну мотивацію. Не секрет, що економічні активи військового або подвійного призначення нерідко є результатом низки наукових досліджень, інтелектуальної праці багатьох наукових колективів, використання унікального обладнання, застосування високих технологій тощо, і відповідно ці економічні активи створені за рахунок величезних бюджетних видатків. Тому неконтрольований експорт таких економічних активів може мати вкрай негативні економічні наслідки для країни-експортера. Не слід забувати, що сучасна продукція військового або подвійного призначення характеризується значним ступенем новизни (інноваційності), а тому бездумний експорт такої продукції позбавляє державу-експортеру у можливості отриманні доходів від продажу відповідних патентів та ліцензій.

Отже, експортний контроль, як інструмент економічної політики держави, пов'язаний також із намаганням держав (національних урядів) захистити власні національні економічні інтереси.

У той же час слід розуміти, що експортний контроль можна розглядати і як механізм (у формі сукупності певних норм, приписів, стандартів, що є обов'язковими до виконання учасниками специфічних суспільно-економічних відносин), і як управлінський інструмент (у формі впливу держави на певні економічні рішення економічних суб'єктів). При цьому експортний контроль є одночасно інструментом і зовнішньої, і економічної політики держави, оскільки норми (обмеження) щодо експорту окремих товарів та послуг встановлюються, як правило, на основі вимог міжнародного права та виходячи із принципів міжнародної, національної та економічної безпеки, а також економічних інтересів держави.

Експортний контроль як інструмент зовнішньоекономічної політики держави стосується лише порівняно невеликої групи товарів і послуг (товарів та послуг, які мають військове призначення або можуть бути використані у військових цілях), на які розповсюджуються міжнародні та національні обмеження. Експортний контроль є механізмом, встановленим за результатами виконання норм міжнародних зобов'язань держави щодо встановлення обмежень передачі товарів та послуг. У той же час експортний контроль є специфічною управлінською технологією, якою встановлені конкретні правила та процедури виконання міжнародних та національних приписів щодо порядку здійснення експортного контролю.

На нашу думку, експортний контроль також можна представити як сукупність управлінсько-адміністративних, організаційно-економічних, технологічних та правових засобів забезпечення контролю за виконанням суб'єктами господарювання правил і процедур у сфері міжнародного переміщення окремих економічних активів та факторів. Результати дослідження про еволюцію та зміст цих засобів в Україні будуть наведені у наступному розділі роботи.

## ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, як правило, не здатні оцінити економічні та інші втрати від участі у операціях з придбання або продажу економічних активів військового або подвійного призначення, оскільки за своєю економічною сутністю зовнішньоекономічна діяльність має підприємницьку природу, а тому суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, здійснюючи таку діяльність, орієнтуються перш за все на досягнення позитивного підприємницького результату. У той же час на практиці існують випадки, коли доцільним є обмеження експорту. У багатьох випадках заборона або обмеження експорту на основі дії правил та процедур експортного контролю має суто економічну мотивацію.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галака С. П. Експортний контроль в системі міжнародної безпеки [навчальний посібник] / С. П. Галака, О. М. Гришуткін, Г. М. Перепелиця, О. І. Сівер / За ред. О. М. Гришуткіна. – Київ: КНУ, 2013. – 336 с.
2. Експортний контроль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/3409-eksportnij-kontrol.html>.

Експортний контроль як інструмент економічної політики держави пов'язаний також із намаганням держав (національних урядів) захистити власні національні економічні інтереси. Експортний контроль як інструмент зовнішньоекономічної політики держави стосується лише порівняно невеликої групи товарів і послуг (товарів та послуг, які мають військове призначення або можуть бути використані у військових цілях), на які розповсюджуються міжнародні та національні обмеження.

Експортний контроль представляє інтерес як явище, в якому реалізується функціональне призначення певного суспільного процесу, зокрема у сфері економічних відносин в частині виробництва та реалізації (споживання) певних товарів і послуг, причому наслідки цього процесу можуть бути оцінені у грошових (вартісних) показниках.

За результатами вивчення сутності експортного контролю можна зробити висновок, що експортний контроль, виступаючи важливою складовою режиму міжнародної безпеки, здатен суттєво впливати на динаміку і показники економічної діяльності, міжнародної торгівлі, інвестиційної активності. З одного боку, експортний контроль переслідує мету підтримки глобального миру та стабільності, що проявляється у виконанні завдань нерозповсюдження зброї масового ураження, підтримки дієвості міжнародних та національних систем експортного контролю, заборони або суттєвих обмежень переміщень (експорт, імпорт, транзит) економічних активів (товарів, послуг, технологій, інформації) військового та подвійного призначення, встановлення процедур контролю за діяльністю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що провадять операції з такими економічними активами.

З іншого боку, експортний контроль фактично забороняє або обмежує економічну активність, оскільки переміщення (імпорт, експорт, транзит) будь-яких економічних активів – це діяльність економічна, що передбачає відплатність. Логічно припустити, що будь-які рішення у сфері експортного контролю здатні призводити до зміни характеру економічних процесів у державі. Посилення обмежень у сфері експортного контролю (встановлення заборон, розширення списків товарів, запровадження додаткових адміністративних процедур тощо) призводить до гальмування економічної активності. І навпаки, пом'якшення обмежень здатне призвести до стимулювання економічної активності. Тому використання експортного контролю як інструменту зовнішньоекономічної діяльності має бути досить «обережним», враховувати геополітичні, військові, економічні аспекти.

У подальшому слід провести оцінювання впливу змін режиму експортного контролю на динаміку експортної активності.

3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
4. Экспортный контроль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/3409-eksportnij-kontrol.html>.
5. Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
6. Коломацька С. П. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: правове регулювання та гарантії здійснення [навчальний посібник] / С. П. Коломацька. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 288 с.
7. Михасюк І. Р. Державне регулювання економіки [підручник] / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога. – Львів: ЛНУ, 2000. – 592 с.
8. Передерій О. С. Міжнародні економічні відносини [навчальний посібник] / О. С. Передерій. – К.: Знання, 2008. – 264 с.
9. Україна в процесах міжнародної інтеграції / за ред. В. Р. Сіденка. – Х.: Форт, 2003. – 280 с.

**Неботов Петр Григорьевич**

#### **ЭКСПОРТНЫЙ КОНТРОЛЬ КАК ИНСТРУМЕНТ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА**

*В научной работе приведены результаты обобщения экспортного контроля как инструмента внешнеэкономической политики государства. Цель статьи – предложить результаты обобщений относительно сущности экспортного контроля как объекта экономического исследования и инструмента внешнеэкономической политики государства. Доказано, что экспортный контроль как общественное явление основывается на сложном сочетании и противоречиях экономических интересов, а как механизм – является сложной управленческой и организационно-экономической процедурой. Доказано, что экспортный контроль, если его воспринимать как совокупность ограничительных норм, существенно влияет на показатели производственной и финансовой деятельности предприятий, занимающихся производством и поставкой товаров и услуг военного назначения. С этой точки зрения экспортный контроль следует рассматривать как фактор, способный влиять на конкурентную позицию предприятий, функционирующих в рыночной среде как хозяйствующие субъекты, а также на показатели внешнеэкономической деятельности национального хозяйства. Сделан вывод, что экспортный контроль представляет интерес как явление, в котором реализуется функциональное назначение определенного общественного процесса, в частности в сфере экономических отношений в части производства и реализации (потребления) определенных товаров и услуг, причем последствия этого процесса могут быть оценены в денежных (стоимостных) показателях. Экспортный контроль, как инструмент внешнеэкономической политики государства, касается лишь сравнительно небольшой группы товаров и услуг (товаров и услуг, которые имеют военное назначение или могут быть использованы в военных целях), на которые распространяются международные и национальные ограничения. Практическое значение полученных результатов заключается в определении экспортного контроля, как важной составляющей режима международной безопасности, который способен существенно влиять на динамику и показатели экономической деятельности, международной торговли, инвестиционной активности. Научная новизна исследования заключается в предположении, что усиление ограничений в сфере экспортного контроля (установление запретов, расширение списков товаров, введение дополнительных административных процедур и т.п.) приводит к торможению экономической активности. И наоборот, смягчение ограничений способно привести к стимулированию экономической активности. Поэтому использование экспортного контроля как инструмента внешнеэкономической деятельности должно быть достаточно «осторожным», учитывать геополитические, военные, экономические аспекты. Дальнейшие исследования будут направлены на оценку влияния изменений режима экспортного контроля на динамику экспортной активности.*

**Ключевые слова:** контроль, экспортный контроль, экономическое исследование, управление, внешнеэкономическая деятельность, внешнеэкономическая политика.

**Nebotov Petro Hr.**

#### **EXPORT CONTROL AS AN INSTRUMENT OF FOREIGN ECONOMIC POLICY OF THE STATE**

*The scientific work shows the results of generalizations of export controls as an instrument of foreign trade policy. The purpose of the article is to present the results of generalizations concerning the nature of export controls as an object of economic research and tools of foreign economic policy of the state. It has been indicated that export controls as a social phenomenon is based on a complex combination of contradictions and economic interests, and as a mechanism is a complex of administrative, organizational and economic procedure. It has been proved that the export controls, if taken as a set of restrictive regulations, has a significant effect on the performance of industrial and financial activity of the enterprises engaged in the production and supply of goods and services for military purposes. From this perspective, export controls should be considered as a factor that can affect the competitive position of enterprises operating in the market environment as an economic entity, as well as the foreign economic activity of the national economy indicators. It has been concluded that the export controls is interesting as a phenomenon in which the functionality of a particular social process is implemented, in particular in the field of economic relations in terms of production and sales (consumption) of certain goods and services, and the consequences of this process can be measured in money (cost) indicators. Export control as an instrument of foreign economic policy of the state applies only to a relatively small group*

of goods and services (goods and services that have a military purpose, or may be used for military purposes), which are international and national restrictions. The practical significance of the results is the definition of export controls, as an important component of international security regime, can significantly affect the dynamics and economic performance, international trade, investment activity. The scientific novelty of the research lies in the assumption that increase of restrictions in the field of export control (setting restrictions, expanding the lists of goods, the introduction of additional administrative procedures, etc.) leads to inhibition of the economic activity. Conversely, easing restrictions can lead to stimulation of economic activity. Therefore, the use of export controls as a tool of foreign economic activity should be enough "cautious", take into account the geo-political, military and economic aspects. Further research will be aimed at assessing the impact of changes in export control regimes on the dynamics of export activity.

**Keywords:** control, export controls, economic research, management, foreign trade, foreign economic policy.

Одержано 21.01.2017 р.

УДК 332:631.1

Паляничко Ніна Іванівна,  
к.е.н., старший науковий співробітник,  
Національна академія аграрних наук України

## ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ

Метою статті є вивчити сучасний стан і роль інвестицій для розвитку аграрного сектора України як ключової складової забезпечення збалансованого рівня використання земель сільськогосподарського призначення та визначити еколого-економічні показники ефективності їх залучення. Методи: аналізу й синтезу, абстрактно-логічний, статистичного аналізу, графічний. Обґрунтовано роль інвестиційної діяльності у розв'язанні проблеми досягнення збалансованого рівня землекористування у сільськогосподарському секторі економіки України. Продемонстровано, що існуючі обсяги та напрями використання фінансових надходжень у сектор сільського господарства не забезпечують досягнення збалансованого рівня землекористування. Існуючі підходи ведення рослинництва спрямовані на підвищення рентабельності агропідприємств за рахунок використання природної родючості ґрунтів, що несе загрозу рівню агроекологічної та продовольчої безпеки. Інтеграція інтересів екології та економіки дозволить вирішити проблему пошуку компромісу між забезпеченням прийнятного рівня рентабельності і агроекологічної безпеки регіонів всіх таксономічних рівнів. Тобто, якщо кошти витрачено раціонально і заходи впроваджено згідно науково-обґрунтованих технологічних вимог, то з високим рівнем ймовірності можна очікувати позитивного відгуку стану ґрунтів. Виходячи з таких передумов, запропоновано систематизацію обраного переліку показників якісного стану ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення у якості індикаторів ефективності використання інвестиційних ресурсів. Інтегральними показниками, крім просторово-територіальної структури земельних угідь та структури посівних площ сільськогосподарських культур сівозмін, виступають бездефіцитний баланс гумусу і поживних речовин, рівень забруднення. Цей аспект є новим поглядом на удосконалення еколого-економічного механізму забезпечення збалансованого рівня землекористування та має потенціал щодо практичного використання для впровадження державної програми охорони земель. Водночас впровадження такої програми вимагає фінансового забезпечення, а відтак і механізмів контролю виконання робіт та системи індикаторів ефективності залучення коштів, у якості яких можна розглядати результуючий стан використання земель сільськогосподарського призначення.

**Ключові слова:** збалансоване землекористування, агроекологічна безпека, ґрунти, землі сільськогосподарського призначення, ефективність використання інвестиційних ресурсів

### ВСТУП

**Постановка проблеми.** Досягнення збалансованого рівня використання земель, і сільськогосподарського призначення у тому числі, залежить не лише від обсягів, а і від ефективності використання інвестиційних ресурсів в сферу агровиробництва. Адже тенденції екстенсивного використання земель в умовах нехтування принципами

їх охорони спричинили багато складних проблем, зокрема знецінення принципів збалансованого землекористування обумовило дисбаланс структури інвестицій в Україні гіпертрофічним фінансуванням пріоритетних галузей. Наразі постає необхідність розв'язання проблеми залучення фінансових ресурсів у галузь сільського господарства, і найбільш гостро стоїть проблема пошуку компромісів між збереженням рівня рентабельності процесу виробничої діяльності